

แนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

THE CONCEPT OF EMPIRICISM IN THE RAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

พระมหาจันทกมล อภิรตโน¹,

สุวิน ทองปิ่น², พระฤทธิชัย จนุทโชโต³ และ รัตนา ทองแจ่ม⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น^{1,2}

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง³

โรงพยาบาลขอนแก่น⁴

Phramaha Jinkamol Abhiratato¹,

Suwin Thongpan², Phra Ritthichai Candajoto³, Rattana Thongjam⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus, Thailand^{1,2}

Mahamakut Buddhist University, Srilanchang Campus³

Khon Kaen Hospital⁴

Corresponding Author, E-mail: jinkamol.pen@mbu.ac.th

*****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอถึงแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งพบว่าประจักษ์นิยมเป็นการแสวงหาความรู้ และความจริงทั้งภายในและภายนอก ด้วยการเข้าถึงด้วยตนเองผ่านความสัมพันธ์ระหว่างอายตนะภายใน และอายตนะภายนอก และพุทธปรัชญาได้แบ่งขอบเขตของความรู้เป็น 2 ระดับ คือ (1) ความรู้ในระดับโลกียะมีเป้าหมายเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความสุข (2) ความรู้ระดับโลกุตระ ที่มีเป้าหมายคือการหลุดพ้นจากกิเลสและบรรลुพระนิพพาน

คำสำคัญ: ประจักษ์นิยม; พุทธปรัชญาเถรวาท

---

* ได้รับบทความ: 17 พฤษภาคม 2564; แก้ไขบทความ: 24 กันยายน 2564; ตอปรับตีพิมพ์: 29 กันยายน 2564

Received: May 17, 2021; Revised: 24 September 2021; Accepted: 29 September 2021

Abstract

This academic paper aims to present the concept of empiricism in Theravada Buddhist philosophy. Which found that empiricism was a quest for knowledge And the truth inside and out With self-access through the relationship between the internal sense (Ajhattikayatana) and external senses (Bahirayatana) and Buddhist philosophy, the scope of knowledge is divided into two levels: (1) Mundance knowledge aims for peaceful daily life (2) Supermundance knowledge. Streak Whose goal is to break free from desires and attain Nirvana

Keywords: Empiricism; Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

สังคมในปัจจุบันมีการเรียนรู้และพัฒนาการที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว มนุษย์มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา การเข้าถึงความรู้จริงมีหลายวิธีและมีขั้นตอนอีกมากมายที่ทำให้มนุษย์เกิด ความรู้ในด้านต่าง ๆ สภาพความเป็นจริงและความเข้าใจในสภาวะของมนุษย์ที่มีต่อการพัฒนา ทางด้านความรู้และความเข้าใจในสรรพสิ่งรอบตัวเรา ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มนุษย์ควรที่จะ เข้าถึงเพื่อเป็นการพัฒนาตนเองพัฒนาจิตใจและการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองให้โลกได้ประจักษ์ การที่จะเกิดผลงานหรือสิ่งสร้างสรรค์ที่สำคัญนั้นควรที่จะมีการฝึกฝนและอบรมตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเพิ่มความรู้ให้มากที่สุด แล้วนำความรู้ที่ได้ไปประพฤติปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ตนเองต้องการ พุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น หรือ นิพพาน พุทธปรัชญามีความเชื่อในเรื่องของการปฏิบัติเป็นหลัก ซึ่งความรู้หรือความจริงทั้งหมดล้วน ประจักษ์ได้ด้วยตนเอง เพราะมีความเข้าใจที่ว่าเมื่อเราเข้าใจในแก่นของพุทธปรัชญาแล้วเราจะรู้ว่า ควรจะปฏิบัติอย่างไร และเกิดผลที่เป็นที่ประจักษ์ได้อย่างไร ในพุทธปรัชญาจึงสอนในเรื่องการปฏิบัติตนในเรื่องของการเข้าถึงความรู้ และความจริงไว้ในกาลามสูตรที่ว่า 1) มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา 2) มา ปรมปราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยถือสืบกันมา 3) มา อติกราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ 4) มา ปิฎกสมุปทาเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ 5) มา ตกกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรก 6) มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান 7) มา อาการ ปรีวิตกเกน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล 8) มา ทิฎฐินิชฌานกฺขนติยา อย่าปลงใจ เชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจแล้ว 9) มา ภพพฺรุตตาย อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์ะ ว่าน่าเป็นไปได้ 10) มา สมโณ โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา (ติก.อ.(ไทย) 20/179-184/505)

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น 79
ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2564

การเข้าถึงความรู้เชิงประจักษ์ตามพุทธปรัชญาเถรวาทจำเป็นต้องมีความรู้ซึ่งมาจากการปฏิบัติ ที่ถูกต้องตามแนวคิดปรัชญามีแก่นสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของความหมายและความจริง กล่าวคือ 1) ข้อความใด ๆ จะมีความหมายอย่างไรขึ้นอยู่กับผลทางปฏิบัติของข้อความนั้นๆ ดังนั้น ข้อความ 2 ข้อความที่มีผลทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน ก็ต้องถือว่ามีความหมายเหมือนกัน 2) ข้อความใดที่นำไปใช้ได้ผลจริงตามที่คาดหมาย ข้อความนั้นถือว่า จริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548 : 80) ดังนั้น ตามหลักในทางปฏิบัติพุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้ทฤษฎีที่เป็นหลักการในเบื้องต้นให้เกิดความรู้ และมีสติปัญญาเกิดขึ้นก่อนแล้วจึงนำความรู้ที่ได้นั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การปฏิบัติจึงเป็นสิ่งสำคัญที่พุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งให้ผู้ศึกษานำไปปฏิบัติให้เกิดผล เพราะเรียนรู้เฉพาะทฤษฎีนั้นไม่สามารถอธิบายความจริงได้ครบถ้วน จึงจำเป็นจะต้องลงมือปฏิบัติจึงจะเกิดผลที่แท้จริง และพุทธปรัชญาเถรวาทยังเน้นในเรื่องของความเข้าใจตนเองและสภาวะต่างๆ ด้วยสติปัญญาจนเกิดความรู้และนำความรู้ที่ได้นั้นไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ด้วยกระบวนการของอริยสัจ 4 เพราะเมื่อปฏิบัติให้เห็นจริงแล้วจึงได้ชื่อว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท

จากข้อความที่กล่าวมานี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของดร.ที.อาร์.วี ที่กล่าวว่า พุทธปรัชญาเถรวาทได้ให้ความสำคัญกับผู้นิยมการลงมือปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายทางปฏิบัติอยู่อย่างเข้มงวด กล่าวได้ว่า พระพุทธองค์เป็นนักปฏิบัติ พระองค์ทรงหลีกเลี่ยงจากความคิดนึกตามทฤษฎีทั้งหมดในฐานะเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ ไม่อาจนำไปสู่การตรัสรู้ได้ พระองค์ทรงพร่ำสอนทางแห่งชีวิตไม่ให้ความสำคัญต่อการแสดงทัศนะเกี่ยวกับว่าอะไรคือความจริงที่สุด และปล่อยให้อภิปรัชญาเป็นเรื่องที่ถูกแขวนไว้จนกระทั่งพระอรุณจารย์ในยุคต่อมาสานต่อจนเกิดทัศนะคติที่แตกต่างกันออกไป (ดร.ที.อาร์.วี, 2509 : 38) พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นยอดแห่งนักปฏิบัตินิยม พระองค์ทรงเน้นสอนเฉพาะสิ่งที่เป็นสาระที่ประกอบด้วยประโยชน์ ซึ่งเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งกุศล และเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ทั้งระดับพื้นฐาน และระดับสูงสุด คือความพ้นทุกข์ พระองค์ไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาอภิปรัชญาที่ถกเถียงกันมาหลายยุคหลายสมัย เพราะพระองค์ทรงเห็นว่า ปัญหาทางอภิปรัชญาเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติ และสิ้นเปลืองเวลา ปัญหาอภิปรัชญา เช่น โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่ที่สุด โลกไม่มีที่ที่สุด พระตถาคตตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ เป็นต้น ทัศนะต่างๆ ดังกล่าวมานี้ถือว่าเป็นทัศนะที่ไม่เอื้อประโยชน์ต่อการแสวงหาทางจิตใจ และไม่ใช่ปัญหาเร่งด่วนของมนุษย์ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมุ่งเน้นสอนให้ผู้ตั้งใจศึกษาเรียนรู้ได้เข้าถึงความจริงของสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นนี้ด้วยการนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลในทางประจักษ์ และเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักคำสอนแล้วจะนำผู้ปฏิบัติไปสู่การหลุดพ้น คือ พระนิพพาน (พระมหาอมรงค์ กนต์สีโล (อุ้น คำ), 2548 : 131)

จากแนวคิดดังกล่าวพบว่า แก่นแท้ของพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้เป็นแต่เพียงทฤษฎี เพราะการศึกษาเรียนรู้ในพระพุทธศาสนานี้แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านปริยัติ เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเรียนรู้

ทางทฤษฎีเพื่อให้เกิดสติปัญญา 2) ด้านปฏิบัติ ที่เป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีจนเกิดสติปัญญาแล้วนำไปปฏิบัติและใช้เพื่อดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวัน 3) ด้านปฏิเวธ เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ธรรมบรรลุมรรคผล นิพพาน ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาปริยัติ และปฏิบัติที่ถูกต้อง การเข้าถึงความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงไม่เน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งแต่ควรที่จะศึกษาเรียนรู้ และปฏิบัติไปพร้อมกันเพื่อให้เกิดผลในเชิงประจักษ์อย่างแท้จริง การปฏิบัติทางพุทธปรัชญาเถรวาทจึงมุ่งเน้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตมนุษย์จริงๆ ทั้งระดับพื้นฐาน และระดับสูงสุด คือ ความพ้นทุกข์ ตามหลักพระพุทธศาสนาปริยัติจึงต้องควบคู่ไปกับการปฏิบัติจึงจะเกิดปฏิเวธคือผลอันเกิดจากการปฏิบัติ หากพิจารณาตามความมุ่งหมายแท้จริงของพระพุทธเจ้าแล้วพบว่า ความรู้เชิงทฤษฎีที่ไม่ได้นำไปสู่การลงมือปฏิบัติก็ว่างเปล่าไร้ประโยชน์พระองค์จึงทรงตีเตียนเหล่าสาวกที่เรียนรู้มากแต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติเป็นดุษฎีนิกรเปล่า แต่การปฏิบัติโดยปราศจากความรู้ทฤษฎีก็มีดบอดหลงทางเป็นมิจฉาปฏิบัติ และไม่เกิดปฏิเวธหรือผลจากการปฏิบัติใดๆ สิ่งที่ทำให้เกิดผลในเชิงประจักษ์แก่ผู้เข้าถึงสัจธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นความรู้ที่ได้เกิดจากการศึกษาเรียนรู้ทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กัน (พระมหาณรงค์ กนตสีโล (อุ้นคำ), 2548 : 133)

ส่วนการเข้าถึงความรู้และความจริงจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทจะต้องเกิดจากการปฏิบัติด้วยตนเองที่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลที่ชัดเจนเป็นแนวคิดประจักษ์นิยมที่ตนเองเป็นผู้ปฏิบัติและรับรู้เองได้ด้วยอายตนะภายใน 6 เป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ภายใน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น จักขุเป็นเจ้าการในการเห็น ประกอบด้วย จักขุ (ตา) โสตะ(หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย และมโน (ใจ) (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2543 : 236) และอายตนะภายนอก 6 เป็นที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ภายนอก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อารมณ 6 คือเป็นสิ่งสำหรับให้จิตยึด ประกอบด้วย รูป เสียงกลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ พุทธปรัชญาได้ให้ทัศนะต่อหลักการนี้ว่า ความจริงทุกอย่างต้องมีประโยชน์ หรือความมีประโยชน์ทุกอย่างจะต้องเป็นความจริงแต่นั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ที่จริงแล้ว ความจริงจะต้องเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์สามารถนำมาปฏิบัติได้ และผลจากการปฏิบัตินั้นต้องนำไปสู่ความสงบสุข และความจริงที่สูงขึ้นไป สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนั้น ไม่ได้เป็นเรื่องลึกลับเกินวิสัยประสาทสัมผัสของมนุษย์แต่อย่างใด ตรงกันข้ามกลับว่าด้วยปรากฏการณ์ธรรมดาของชีวิตที่ทุกคนสามารถรู้เห็น และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ นั่นคือความดับสิ้นไปแห่งทุกข์ นั่นเอง มรรคหรือทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ ก็เป็นแบบการปฏิบัติธรรมดาที่อยู่ภายในกาย วาจา ใจ อันเป็นแนวทางสู่ความดับทุกข์อย่างแท้จริง

ดังนั้น จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอถึงแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท และทฤษฎีประจักษ์นิยมของตะวันตกว่ามีสอดคล้องกันหรือไม่เพราะอะไร พุทธปรัชญาเถรวาทได้ให้ทัศนะไว้ว่า สิ่งต่างๆ มนุษย์ควรรู้ได้ด้วยตนเอง หรือการปฏิบัติด้วยตนเอง และก็จะเกิดความรู้ที่แท้จริง หรือประจักษ์เอง คือการดับทุกข์ และการหลุดพ้นจากทุกข์ด้วยตัวเราเองในลักษณะที่เป็น

ปัจจัยตั้ง และบทความนี้จะให้คำตอบเกี่ยวกับแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาทว่ามีอยู่อย่างไร และมีกระบวนการในการเข้าได้อย่างไร

แนวคิดของประจักษ์นิยม

กลุ่มประจักษ์นิยมให้ทัศนะว่า ความรู้เริ่มต้นขึ้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส หรือที่มาของความรู้คือประสาทสัมผัส ทำให้เรารับรู้ข้อมูลจากโลกภายนอก คำว่า “โลกภายนอก (External World)” หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมตัวอยู่ เช่น พืชหญ้า, ต้นไม้, ทะเล เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เรารับรู้มันด้วยประสาทสัมผัสซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่เรา แบ่งความรู้เริ่มต้นนี้ออกเป็น 2 ประการ ดังที่ เมธี ปิลันธนาพันธ์ ได้สรุปไว้ ดังนี้

1) การรับรู้ (Perception) กลุ่มประจักษ์นิยมจะไม่อาจปฏิเสธสิ่งที่อยู่ภายนอกได้โดยเด็ดขาด เนื่องจากว่า สิ่งภายนอกเป็นแหล่งความรู้ที่รับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ประสาทสัมผัสเหล่านี้เชื่อมโยงกับวัตถุภายนอกเกิดการกระทบกันทำให้เรารับรู้ โดยทั่วไปคนเรามักจะไม่สงสัยว่าสิ่งต่าง ๆ เช่น บ้าน ดวงอาทิตย์ ต้นไม้ หรือแม้แต่ส่วนต่างๆ ของร่างกายเราเอง สิ่งเหล่านี้ที่เรามองเห็นได้โดยตรง เรียกว่า วัตถุภายนอก (Material Substance) ถ้าวิเคราะห์ คำว่า “วัตถุภายนอก” ในความคิดของคนทั่วไปคิดว่า สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา อาจจะไม่ได้ออกองค์ประกอบ คิดแต่เพียงว่าสิ่งเรา มองเห็นตามสภาพที่ปรากฏ ทางประสาทสัมผัสบอกได้เท่านั้น แต่ในทัศนะของนักปรัชญา วัตถุ ภายนอก การตอบคำถามอาจจะต้องศึกษารายละเอียดมากมายประกอบด้วยคุณสมบัติ (Quality) ลักษณะ (Character) ขนาด (Size) รูปร่าง (Form) ความมีอยู่ของวัตถุขึ้นกับสิ่งใดบ้าง คือเราเชื่อว่า สิ่งเหล่านั้นมีอยู่ เป็นสิ่งที่เรารับรู้และสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งได้ หรือหมายความว่า การมีอยู่ของวัตถุขึ้นกับเราหรือไม่ กล่าวคือ วัตถุภายนอกเป็นสิ่งที่เราเข้าไปสัมผัสรับรู้หรือไม่ หรือมัน อยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง

2) ประสาทสัมผัส (sence) โดยทั่วไปสิ่งที่เรารับรู้นั้นต้องรับรู้โดยประสาทสัมผัสมีประสบการณ์กับโลกภายนอกซึ่งมันมีอยู่จริงโดยตัวของมันเอง เป็นเพราะเราเชื่อด้วยสัญชาตญาณของเรา โดยปราศจากการคิดโดยไตร่ตรองหรือหาเหตุผลที่น่าเชื่อถือเพียงพอ เราเชื่อว่าสิ่งต่างๆ อยู่ด้วยลำพังตามสถานะของมันเอง แม้จะไม่มีใครรับรู้มันเลย ซึ่งความจริงไม่ถูกต้องนัก ถ้าหากพิจารณาดู จะพบว่า สิ่งที่เราเรียกว่าข้อมูลหรือความรู้ นั้น สิ่งที่อยู่ในจิตนั้นก็คือการรับรู้ (Perception) นั่นเอง ถ้าไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่า สิ่งที่เรารับรู้หรือผัสสะมาจากสาเหตุวัตถุประการใด สิ่งที่เรารู้อาจได้ก็แค่เพียงผัสสะเท่านั้น การที่จะคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งภายนอกกับผัสสะก็คงเป็นไปได้ไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลก็คงเป็นไปได้เช่นกัน แต่ความสัมพันธ์ของมันเกิดขึ้นในลักษณะเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลคือ ผัสสะ (Sensation) กับวัตถุ (Material) แล้วเราจะอ้างว่า วัตถุเป็นสาเหตุของผัสสะไม่ได้ เนื่องจากผัสสะนั้นรับรู้แค่เพียงผิวเผิน ได้แก่คุณสมบัติต่างๆ ของวัตถุ เช่น สี เสียง กลิ่น รส ความแข็ง ความ อ่อน ความร้อน เป็นต้น

ถ้าถอดคุณสมบัติของวัตถุออกเมื่อใด สิ่งที่ได้รับนั้นก็ไม่มี ความหมาย อาจเป็นเพียงความว่างเปล่า เพราะไม่มีข้อมูลหรืออะไรเหลืออยู่เลย ไม่สามารถให้เหตุผลได้ว่า เบื้องหลังของคุณสมบัตินั้นมีอะไรรองรับ อยู่อีกหรือไม่ (เมธี ปิลันธนาพันธ์, 2523 : 42-43)

ความหมายของประจักษ์นิยม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาพบว่า มีนักปราชญ์ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ประจักษ์นิยมไว้หลายทัศนะ ซึ่งผู้เขียนบทความได้นำทัศนะเหล่านั้นมาสรุปได้ ดังนี้

ศ. ศิวรักษ์, ได้ให้ความหมาย ประจักษ์นิยม สรุปได้ว่า ความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางประสาท สัมผัส ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ที่ปฏิเสธความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดว่าเป็นสิ่งไม่จริง เชื่อว่าเหตุผล มิใช่แหล่งเกิดแห่งความรู้ เพราะถ้าไม่มีหลักการขั้นต้นของประสบการณ์แล้วเหตุผลก็คือแนวคิดเท่านั้น และเชื่อว่าผัสสะเป็นบ่อ เกิดของความรู้ กลุ่มประจักษ์นิยมเชื่อว่า ความรู้ต้องสามารถพิสูจน์และต้องเป็น ความรู้เกี่ยวกับวัตถุ ภายนอก (ศ. ศิวรักษ์, 2517 : 61-62)

เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, ได้ให้ความหมาย ประจักษ์นิยม สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่ว่าด้วยประสบการณ์ทาง ประสาทสัมผัส เท่านั้นที่เป็นที่มาของความรู้ ทฤษฎีนี้ไม่เชื่อในความรู้ก่อนประสบการณ์ และยืนยันว่า มีแต่ความรู้หลัง ประสบการณ์ ความรู้ที่ตั้งอยู่บนการทดลอง หรือการสังเกตมากกว่าทฤษฎี หรือเป็น ความรู้ที่ตั้งอยู่บน ประสบการณ์ทางการปฏิบัติโดยไม่อ้างอิงหลักการทางวิทยาศาสตร์ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2547 : 63)

จอห์น ล็อก (John Locke) เป็นนักปรัชญาสมัยใหม่ชาวอังกฤษ ได้ให้ความหมาย ประจักษ์นิยม สรุปได้ว่า ประจักษ์นิยมเชื่อว่าความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส แต่ก็ปฏิเสธการคิดหาเหตุผลเสียเลยทีเดียว เพียงแต่ถือว่าประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสจะต้องมีความสำคัญกว่า เพราะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อน กระบวนการเกิดความรู้ว่า ขณะที่เราประสบสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่นั้น สิ่งที่เรารับรู้โดยตรง คือ จิตภาพ (Idea) ของเราเอง ส่วนวัตถุภายนอกนั้นเรารับรู้มาโดยอ้อม กล่าวคือ เมื่อเราเห็นดอกไม้ หมายความว่า แสงจากดอกไม้มันวิ่งเข้าประสาทตาของเราให้ตื่นตัวแล้วความตื่นตัวนี้วิ่งไปตาม ประสาท สมองส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเห็นซึ่งจะเกิดปฏิกิริยาขึ้นในสมองเป็นเรื่องของสสาร ทั้งสิ้น การประจักษ์คือ การเห็นยังไม่เกิดเพราะการเห็นเป็นปรากฏการณ์ทางจิต ซึ่งเกิดในห้วงแห่ง ความรู้สึก สมองเปรียบเสมือนห้องมืดมีฉากรับภาพอยู่ภายใน ซึ่งเปรียบเสมือนห้องแห่งสัญญาณเมื่อ เกิดปฏิกิริยา สัญญาณก็ปรากฏภาพดอกไม้ขึ้น ซึ่งเป็นตัวแทนของดอกไม้ที่มากกระทบประสาทตา ภาพตัวแทนที่แหละ ที่จิตรับรู้จึงเรียกว่า การรับรู้ตัวแทน (Representationalism) ซึ่งถือว่าสิ่งที่จิต รับรู้โดยตรงนั้นไม่ใช่ ดอกไม้จริง ๆ เป็นแต่เพียงภาพหรือตัวแทนของดอกไม้เรียกว่าจิตภาพ (Idea) (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2555 : 120-122)

แนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีแนวคิดที่เป็นประจักษ์นิยมที่มุ่งให้ผู้ที่มีความเชื่อในแนวคิด การปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดความรู้จริงผ่านอายตนะภายในและภายนอกซึ่งเป็นการรับรู้และเห็นจริงได้ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติอย่างถูกต้อง ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอเป็นลำดับไป ดังนี้

พุทธปรัชญาได้ให้ทัศนะว่า ประจักษ์นิยมเป็นการมองแค่ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ ที่สัมพันธ์กันไม่มี สิ่งที่สานความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ เป็นการสัมพันธ์กันระหว่างตาสำหรับเห็นรูป หูสำหรับฟังเสียง จมูกสำหรับดมกลิ่น ลิ้น สำหรับร่ำรส ฯลฯ โดยความพยายามจะให้สิ่งที่มีเฉพาะผู้รู้ แต่ไม่มีสิ่งที่ปรากฏ ให้รู้ พุทธปรัชญาเห็น ว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ก็คือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่นลิ้นกับรส กายกับสัมผัส และใจกับ ธรรมารมณ์ ไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากนี้ ในร่างกายที่ยาวหนึ่งวาประกอบด้วยสัญญา และใจนี้เองที่เรา พุดถึงโลก เหตุเกิดของโลก ความดับของโลกและหนทางสำหรับเดินไปสู่ความดับสนิท พระพุทธเจ้า ทรงกล่าวว่า “ที่ใดมีตา รูป จักขุวิญญาณและธรรมที่พึงรู้ได้ด้วยจักขุวิญญาณที่นั้นย่อมมีโลก หรือการ บัญญัติว่าโลก” (สส. (ไทย) 18/75) และในทัศนะพุทธปรัชญานั้นย่อมรับอินทรีย์สัมผัสหรือวิธี ประจักษ์ ว่าเป็นแนวให้ความรู้ในโลกนี้ได้ เพียงแต่ว่าหากจิตใจที่เต็มไปด้วยอารมณ์ เช่น ชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ โทสะ โมหะและความ กลัว ย่อมเป็นอุปสรรคที่จะเห็นสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริงได้ “อภัยกต” คือไม่ดีไม่ชั่ว เป็นกลางๆ ไม่มี กริยาโต้ตอบ ไม่กระทำการสิ่งใดไปในหลักของ “กรรม” ทางพระพุทธศาสนา มนุษย์จะกระทำการสิ่งใดลงไป จะต้องอาศัยเจตนาเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งก็มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายไม่ดี หรือกุศล กับอกุศล หากเราจะมอง ว่าเป็นสิ่งเดียวกับหลักปฏิจจสมุปบาทก็น่าจะได้ คือมองจากฐานเชิงปฏิฐาน ด้วยอาศัยหลักเหตุปัจจัย ของปฏิจจสมุปบาท เข้ามาอธิบายคำว่าตรงกลางระหว่างสองสิ่งนี้ ฉะนั้น การมองให้เห็นวัตถุอันเป็นจักขุวิสัยนั้น ต้องมองด้วยตาจึงจะเห็นได้ และผู้นั้นต้องมี นัยนตาปกติด้วยถ้า จะเอาหามมองแม้จะพยายามปานใดก็หาได้เห็นรูปไม่ฉันใด ปัญหาบางอย่างเป็น วิสัยของญาณไม่ใช่วิสัย ของเหตุผล การใช้เหตุผลเข้าไปพิจารณาปัญหาเหล่านั้นจึงไม่สำเร็จประโยชน์ ฉะนั้น (วคิน อินทสระ, 2537 : 682)

ในอัครวิจจสูตรเมื่อวัจจโคตรถามเรื่อง การเกิดหรือไม่เกิดของภิกษุผู้พ้นแล้วกับพระพุทธเจ้า ว่า “ภิกษุผู้มีจิตพ้นแล้วจะเกิดในที่ไหนหรือไม่เกิดหรือเกิดก็มี ไม่เกิดก็มีหรือเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “วัจจธรรมนี้เป็นธรรมลุ่มลึกยากที่จะเห็นยากที่จะรู้สงบระงับประณีตไม่ใช่จะหยั่งถึง ได้ด้วยความตรึก บัณฑิตจึงจะรู้ได้ ผู้มีความเห็นมีความพอใจ มีความชอบใจ มีความเพียร ในทางอื่น อยู่ในสำนักของอาจารย์อื่น รู้ได้โดยยาก” (ม.ม. (ไทย) 13/248-251/190-192) ด้วยหลักของ ประสบการณ์นิยมที่ว่าความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่อาจจะรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ซึ่งบาง คราวพระพุทธเจ้าระบุถึงความรู้เช่นนี้ ว่า ธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ่งเห็นยาก รู้ได้ยาก ละเอียด ประณีต เป็นสิ่ง ที่ไม่อาจจะรู้ได้โดยวิธีการถกเถียงด้วยเหตุผลต้องคนที่เป็บัณฑิตเท่านั้นจะพึงรู้ สิ่งนั้น มีอยู่จริง

แต่เราไม่สามารถที่จะเข้าไปรับรู้ได้เพราะว่ามนุษย์มีขีดจำกัดเพียงแค่ผัสสะทั้ง 5 เท่านั้น

การเกิดหรือไม่เกิด เหมือนว่าจะเกี่ยวข้องกับมนุษย์ และเกี่ยวข้องกับการกระทำมากที่สุด จึงเป็นปัญหาที่น่าจะตอบให้ชัดเจนที่สุด แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ตรัสตอบ หากพิจารณาดูอย่างรอบครอบ เมื่อพระพุทธเจ้าตอบพระองค์จะอธิบายเป็นกระบวนการบอกถึงเหตุปัจจัยถึงการเกิดหรือไม่เกิด บุคคลที่มีปัญญาหรือได้อบรมมาแล้วย่อมจะสามารถเข้าใจชัดเจนได้ แต่กับบุคคลบางจำพวกพระองค์ ก็ไม่ตรัสหรือแม้ว่าพระพุทธเจ้าตรัสบอกจริง ๆ ก็คงจะมีคนอีกเป็นจำนวนมากที่จะถามในเรื่องดังกล่าว หากเป็นเช่นนั้นจริงพระพุทธเจ้าก็คงคอยตอบแต่ปัญหาว่า สัตว์หลังจากตายไปเกิดเป็นอย่างไรนั้น หรือไม่เกิดเป็นอย่างไรนั้น พระองค์คงไม่ต้องทำกิจอย่างอื่นเป็นแน่แท้ สิ่งที่พระพุทธเจ้าต้องการให้ถาม นั้นคือ ทำอย่างไรถึงจะได้ไม่ต้องมาเกิดอีก เพราะหากยังเกิดอยู่ที่ต้องตาย และคำถามที่ว่าเมื่อสัตว์ ตายไปจะเกิดหรือไม่เกิด ก็จะไม่มีคนถามอีกต่อไป และคนที่ถามคำถามในกลุ่มนี้ที่ว่าสัตว์ตายแล้วเกิด อีกหรือ สัตว์ตายแล้วไม่เกิด อีกหรือ สัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็ไม่ใช่ ไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่ ฯลฯ ก็เพื่อต้องการเทียบเคียงกับความคิดตนเอง หรือไม่ก็เพื่ออวดอ้างภูมิตัวเอง

แนวคิดประจักษ์นิยมจึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ผู้ที่จะนำตนให้เข้าถึงสภาวะนี้ได้ต้องอาศัยการบำเพ็ญสั่งสมบารมีอย่าง ยิ่งใหญ่ยาวนานอย่างเช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้น บารมีที่สำคัญคือ ปัญญาบารมี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “นรชนผู้มีปัญญา เห็นภัยในสงสารวิภู ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญามีความเพียร มีปัญญา เป็นเครื่องบริหารนั้น จึงแก้ความยุ่งนี้ได้” (ส.ส. (ไทย) 15/23/27) ปัญญาเป็นเครื่องบริหารคือ ปัญญาที่บุคคลรู้ชัดนั้นคือ ก็รู้ชัดว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฉะนั้น จึงตรัสเรียกว่า “เป็นบุคคลผู้มีปัญญา” (ม.ม. (ไทย) 12/300,386/333,249) ดังในพระไตรปิฎกอรุณ กถาว่า ที่ชื่อว่า “ปัญญา ก็เพราะอรุณว่า รู้ชัด” (ขุ.ปฎิ (ไทย) 31/92/153) จะเห็นได้ว่าถ้าบุคคล ปฏิบัติธรรม ด้วยปัญญาแล้วรู้แจ้งในทุกข์สามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดได้ ผู้ที่นำตนเข้าไปสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคล หรือเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพานจะต้องเจริญปัญญา ปฏิบัติตามหลักของ ไตรสิกขาอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

เกณฑ์ตัดสินแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญา

เกณฑ์ตัดสินแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาซึ่งเป็นการพิสูจน์ความจริงที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ทางอายตนะหรือประสาทสัมผัสอันเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่ได้ ด้วยการประจักษ์ ที่อาจจะเกิดจากการประพจน์ปฏิบัติ การทดลอง ทดสอบ หรือสังเกต อันทำให้เกิดการรับรู้ทางความคิดที่เกิดขึ้น ประจักษ์นิยมจึงเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นเพื่อให้ผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้นำหลักคำสอนและแนวคิดขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ไปประพจน์ปฏิบัติอย่างจริงจังจึงทำให้เกิดผลในทางที่ถูกต้องและมุ่งไปสู่

จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การตัดสินใจแน่วแน่ในพระปณิธานนี้จึงทำให้เราเข้าใจในเรื่องการเข้าถึงความจริงของพุทธปรัชญาว่าเป็นเช่นไรทั้งในด้านการประพฤติปฏิบัติหรือ การดำเนินชีวิตในสังคมและการปฏิบัติด้วยหลักภาวนาทางจิตเพื่อมุ่งสู่ความจริงของชีวิตที่นำไปสู่ความหลุดพ้น

แนวคิดประจักษ์นิยมภายนอกเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นด้วยการประพฤติปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสุขและความเจริญและอยู่ในสังคมได้ ในที่นี้ผู้เขียนได้ยึดแนวทางในการรับรู้เพื่อให้เกิดปัญญา โดยกล่าวได้ว่าความรู้ที่เกิดจากอายตนะ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อันเป็นการรับรู้ภายนอก และ จิตใจ เป็นการรับรู้ภายใน ความรู้ในทางพุทธปรัชญามาจากสถานของความคิดที่เน้นรากฐานของจิตนิยม (รู้ภายในบุคคล) หลักของความรู้ซึ่งเป็นรากฐานที่จะพัฒนาให้รู้จักแก้ปัญหา โดยอาศัยไตรทวาร ทั้งสาม คือ กายกรรม (การรับรู้อย่างกาย) วาจากรรม (การสื่อสารออกทางภายนอก) และมโนกรรม (การสร้างกรอบตามหลักทฤษฎี) การเกิดความรู้ที่ตรงจุดนี้จะต้องอาศัยกระบวนการฝึกฝน และพัฒนา ความคิดที่มีพื้นฐานจากการเรียนรู้ ศึกษา อันเป็นหนทาง (มรรค) ที่จะนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อเป็นสัมมาทิฐิ การพัฒนาสัมมาทิฐิจึงเป็นสาระสำคัญในการพัฒนาปัญญา ซึ่งสติปัญญาจะเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่องค์ความรู้ที่แท้จริงและสั่งจะต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2552 : 25-28)

การพิสูจน์ความจริงหรือสัจภาวะที่มนุษย์เราศึกษาอันเป็นที่ประจักษ์และรู้กันในโลกนี้มีอยู่ 4 ประการ (บุญมี แทนแก้ว, 2543 : 25-27) ได้แก่

1. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) หมายถึง ความจริงขั้นนอกแบบผิวเผินที่คนเรา สมมติว่า เป็นจริงและยอมรับกันในชีวิตประจำวัน หากแต่เมื่อได้ศึกษาค้นคว้าลงให้ละเอียดแล้วจะ พบว่าความจริงขั้นนี้ไม่ใช่ความจริงแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น มนุษย์เห็นพ้องต้องกันว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกลงในทางทิศตะวันตก หากแต่เมื่อศึกษาในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ดวงอาทิตย์ไม่ได้ขึ้น และตกแต่อย่างใด ปรากฏการณ์ที่เห็นนั้นเกิดจากการที่โลกหมุนรอบตัวเองต่างหาก

2. สภาวะสัจจะ (Empirical Truth) หมายถึง ความจริงที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิจัยฉัยวิเคราะห์ วิจัยให้ลึกซึ้งจนสามารถรู้ความจริงระดับลึกลงไปอีก เช่น การรู้ว่าปรากฏการณ์ดวงอาทิตย์ขึ้น และลงนั้นเกิดจากการหมุนของโลก เป็นต้น

3. ปรมัตถสัจจะ (Metaphysical Truth) หมายถึง ความจริงที่อยู่เหนือวิสัยของประสาท สัมผัสของมนุษย์ เช่น ความจริงเกี่ยวกับจิตวิญญาณ นรก สวรรค์ นิพพาน เป็นต้น ซึ่งก็คือ ความจริงทางอภิปรัชญา

4. อริยสัจ (The Four Noble Truth) หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย (เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ความดับทุกข์) และมรรค (ทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์) พระพุทธเจ้าถือว่า ทรงสรรเสริญ ความจริงข้อนี้ว่าสูงส่งกว่าความจริงข้อ 1-3 เนื่องจากเป็นความจริงที่ ช่วยให้มนุษย์ไปสู่การพ้นทุกข์ได้

ส่วนการแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยอายตนะหรือประตูเชื่อม 6 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อประตูใดประตูหนึ่ง เช่น ตา ไปกระทบกับอารมณ์ คือ รูปจึงเกิดผัสสะ ผัสสะนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ ว่า สิ่งที่เราสัมผัสนั้นคืออะไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความรู้อันทำให้เกิดความคิดนั้นย่อมมีรากฐานมาจากข้อเท็จจริงทางประสาทสัมผัส (สมักร บราวาศ, 2537 : 45) พุทธปรัชญาได้กล่าวถึงความรู้ว่าเกิดจากแหล่ง 3 ประการ ได้แก่ ความรู้ที่ได้จากการฟังตามกันมา เช่น ผู้ศึกษาคัมภีร์พระเวทโดยตรง เป็นต้น เรียกอีกอย่างว่า “สุตมยปัญญา” ความรู้ที่ได้จากการใช้ เหตุผลคาดคะเน เกิดความจริงตามหลักเหตุผล เรียกอีกอย่างว่า “จิตตมยปัญญา” ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ตรงของผู้แสวงหาความรู้ นั้น เรียกอีกอย่างว่า “ภาวนามยปัญญา” ในความรู้ทั้ง 3 แหล่งนี้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญสูงสุดกับภาวนามยปัญญา ถ้าความรู้จาก 3 แหล่งนี้เกิดขัดแย้งกัน ไม่เห็นสอดคล้องกัน ภาวนามยปัญญาจะเป็นเกณฑ์ตัดสินชี้ขาดความรู้ที่ถูกต้องและมีน้ำหนักมากที่สุด กล่าวได้ว่า การแสวงหาความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะของแนวคิดประจักษ์นิยม (Empirical Knowledge) ซึ่งจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาเน้นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ โดยอาศัยประสาทสัมผัส เหตุผล และการฝึกจิต เพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงของชีวิต ได้ และพระพุทธศาสนาเชื่อในการมีอยู่ของความจริงสูงสุด (บุญมี แทนแก้ว, 2543 : 35-38)

โดยปกติความรู้ในทางพุทธศาสนาอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ความรู้ขั้นสมถะซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อของสังคมในการพิสูจน์ความจริง ส่วนความรู้ในขั้นที่สูงขึ้นเป็นความรู้ขั้น วิปัสสนาเพื่อเป็นอริยสัจ (สัจจะ) ซึ่งเป็นความรู้ที่ตรงสภาวะแท้จริงที่ผู้ปฏิบัติได้รับรู้ และเห็นแจ้งตามที่ประจักษ์ อย่างไรก็ตามการไปสู่ความรู้ไม่ว่าในระดับใด จำเป็นต้องอาศัยสัมมาทิฐิเป็นเครื่องมือซึ่งอาจ แบ่งสัมมาทิฐิได้เป็น 2 ระดับ ตามสภาพของความรู้ดังนี้ ประการแรกเป็นสัมมาทิฐิในระดับโลกียะ กล่าวคือ เป็นวิทยาปรัชญาเพื่อไปสู่ความรู้ขั้นสมถะ ประการที่สองเป็นสัมมาทิฐิระดับโลกุตระ กล่าวคือ เป็นวิทยาปรัชญาเพื่อไปสู่ความรู้ขั้นอริยสัจ ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นความจริงแท้ ความรู้เหนือศาสตร์ (ความรู้แบบศาสตร์เป็นเพียงความรู้ในระดับโลกียะเท่านั้น) (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2552 15-19)

ความรู้ที่ได้มานั้นอริยสัจ ต้องอาศัยการใช้ปัญญา เพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหานั้นไปสู่ความรู้ที่เป็น สัจจะต่อไป โดยใช้อริยมรรค เพื่ออริยสัจประกอบด้วยหนทาง 8 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2016 : 215) คือ

1. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) หมายถึง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย (สภาพที่เป็นจริง)
2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) เป็นความคิดที่บริสุทธิ์ ไม่อคติหรือเอนเอียงเข้าข้างตน
3. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) หมายถึง ถ้อยคำที่สื่อออกมาต้องมีเหตุผล
4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) เป็นการแสดงออกมาในทางสร้างสรรค์ที่ใช้เหตุใช้ผล
5. สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) หมายถึง การอยู่ในกรอบวิชาชีพและในแนวทางของขอบเขต ความรู้

6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) เป็นการพัฒนาความคิดให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีก
  7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การใช้สติสัมปชัญญะกำกับความพยายามเพื่อให้ผู้อยู่ในกรอบของความรู้กล่าวคือ ใคร่ครวญอย่างสม่ำเสมอในกิจกรรมที่ตนเองกระทำและถ้อยคำที่ตนเองเป็นผู้กล่าว
  8. สัมมาสมาธิ (จิตมั่นชอบ) เป็นความแน่วแน่ต่อการพิจารณาไตร่ตรอง
- มีข้อพิจารณาว่าไตรสิกขา อริยมรรค 8 กล่าวคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลนั้น หมายถึง การสร้างระบบความรู้โดยเริ่มจากการมีระเบียบวินัยในการใช้ถ้อยคำ ในการแสดงออกและในขอบเขตความรู้สำหรับสมาธิครอบคลุมความพยายามที่จะพัฒนาความคิด การใช้สติสัมปชัญญะกำกับและความแน่ว แน่ ในการพิจารณาไตร่ตรอง ส่วนปัญญา หมายถึง การมีระเบียบ วิธีการให้เหตุผล ไม่ว่าจะมองอย่างไร ทั่วถ้วนวิสัย และความคิดที่เป็นอิสระไม่อคติ ยึดมั่นในความเชื่อใดความเชื่อหนึ่ง จนขาดการพิจารณาใน มุมมองอื่น (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2552 : 27)

ในแง่ของประโยชน์ พระพุทธศาสนามุ่งหมายให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ 3 ประการ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน ได้แก่ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในการดำรงตัวอยู่ในทางโลก ประโยชน์อนาคต คือ การมี หลักศีลธรรมประจำใจ ช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปโดยราบรื่น มีอนาคตอันแจ่มใสและประโยชน์ สูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ สามารถระงับเหตุแห่งทุกข์ กิเลสตัณหาได้โดยเด็ดขาด จึงพ้นจาก ทุกข์โดยสมบูรณ์ หรือวิมุตติ ความหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2533 : 47)

สรุป

จากที่กล่าวมาแนวคิดประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่า ประจักษ์นิยมเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายใน เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญา อันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากอารมณ์และประสบการณ์ในการ นำไปพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งนี้ก็แล้วแต่กระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนในการใช้จิตในการเรียนรู้ ความจริงภายในของแต่ละบุคคล หากไร้สัมมาทิฐิและปัญญาใคร่ครวญ โดยรอบตามสภาวะแท้จริงของเหตุปัจจัยก็จะทำให้เกิดความรู้ที่เป็นประจักษ์แจ้ง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความรู้เชิงศาสตร์ในทางพุทธ ศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเน้นที่จิตใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของการเกิดทุกข์ และการแก้ทุกข์ ให้คนพ้นทุกข์ เจตนาจึงต่างกับวิทยาศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความรู้ต่าง ๆ และการนำความรู้มาใช้แก้ปัญหาของมนุษย์ แต่ไม่อาจทำให้คนพ้นทุกข์ได้ เพราะไม่มีแนวทางขจัดสาเหตุที่แท้จริงแห่งทุกข์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือที่สนองความต้องการความโลภ และตัณหา อันไม่มีขอบเขตของมนุษย์จึงต้องสนองกันเรื่อยไป ส่วนพระพุทธศาสนามุ่งลดที่เหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา และ กิเลส เมื่อลดความต้องการลงได้ก็ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนหาอะไรมาสนองความต้องการนั้นอีกจึงเป็น วิธีดับทุกข์ที่ตรงเป้าหมาย

แนวคิดประจักษ์นิยมเป็นการค้นพบซึ่งความจริง หากเทียบเคียงกับหลัก อริยสัจ ที่พระพุทธเจ้าประกาศนั้น ถือว่าเป็นความผิดพลาดของเหล่าผู้ได้ชื่อว่าเจ้าลัทธิทั้งหลายที่หลง ยึดติดกับทฤษฎีของตัวเอง และไม่สามารถก้าวพ้นชายฝั่งที่ตัวเองทำไว้เอง พระพุทธเจ้าจะไม่ตรัส พระองค์ทรงบอกกับสาวกเสมอว่า พระองค์ ตรัสแต่ความจริงและเป็นประโยชน์ และพระธรรมของ พระองค์นั้นก็ เป็นสันติภูมิ คือ เป็นธรรมอัน ผู้บรรลุได้เห็นเองรู้อย่างแท้จริง ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ไม่ต้อง ขึ้นกับผู้อื่นไม่ต้องเชื่อต่อถ้อยคำของใคร พร้อมกับ เชื่อเชิญให้เข้ามาดูมาพิสูจน์ กาลไหน เวลาใดก็ได้ หากพร้อมก็มาพิสูจน์แล้วจะรู้จะเห็นดังที่พระพุทธเจ้า ตรัสจริงๆ การรับรู้ตามนัยพุทธปรัชญาให้ ความสำคัญกับการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในระดับหนึ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของความรู้ แต่มิใช่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวด พุทธปรัชญายอมรับว่า ความรู้ ที่เกิดจากการฝึกฝน อบรม และพัฒนาทางจิตนั้นมีความสำคัญมากกว่า เพราะเป็นทางเดียวที่จะทำให้ บุคคลเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้ ดังนั้น การพัฒนาความรู้ภายในให้เกิดพลังทางจิตเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พุทธปรัชญายอมรับความรู้ชั้นเหนือประสาทสัมผัส (Paranormal Perception) ธรรมชาติของพุทธปรัชญาถือว่า ความรู้มิใช่เพียงเพื่อรู้หรือเพื่อสนองความต้องการอยากรู้ เท่านั้น แต่เป็นความรู้ที่มี จุดประสงค์ เพื่อต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ที่ห่อหุ้มด้วยกิเลสตัณหาทั้งหลาย นั้น แต่ทั้งนี้ความรู้ ระดับประสาทสัมผัสทั่วไปหรือความรู้เหนือประสาทสัมผัส ก็มีแนวทางเดียวกัน นี้แสดงให้เห็นว่า ขอบเขตของความรู้ในพุทธปรัชญาแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ (1) เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการ ดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว (2) ยังรวมไปถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หมดความสงสัยสู่ความจริงสูงสุด ของพุทธปรัชญา คือนิพพาน

องค์ความรู้ใหม่

ประจักษ์นิยมแบบตะวันตกเป็นการรับรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และ กาย ถือการเป็นรับรู้ทั่วไปหรือขั้นสามัญที่ใช้เพื่อการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดปลอดภัย และเพื่อสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป แต่ประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการกระทบกันของอายตนะภายนอกและภายในที่มีสติปัญญาเป็นตัวควบคุมไม่ให้หลงติดจนเกิดกิเลส ตัณหา และติดกับดักของวัฏสงสาร ประจักษ์นิยมในพุทธปรัชญาจึงเป็นการรับรู้ที่มีสติและใช้ปัญญา พิจารณาให้เข้าถึงกฎไตรลักษณ์และบรรลุเป้าหมายที่แท้จริงคือพระนิพพาน

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2547). พจนานุกรมปรัชญา อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: โบแดง.
- ชัยวัฒน์ อັตพัฒน์. (2555). ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้). นครปฐม: สาระพิมพ์ดาว.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎก (ฉบับภาษาไทย). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). พจนานุกรมศัพท์ทางปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณาการพิมพ์
- ดร.ที.อาร์.วี. (2509). ปรัชญามายมิก. กองค้นคว้ามูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุมหาวิทยาลัย (แปล). พิมพ์ในงาน ปิลโทอนุสรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาดรรงค์ กนต์ลีโล (อุนคำ). (2548). จุดเด่นของพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ตรีโอแอดเวอร์ ไทซิงแอนด์มีเดีย.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- วสิน อินทสระ. (2537). พุทธปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2533). แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ที่ศนคติ และพฤติกรรม. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.